

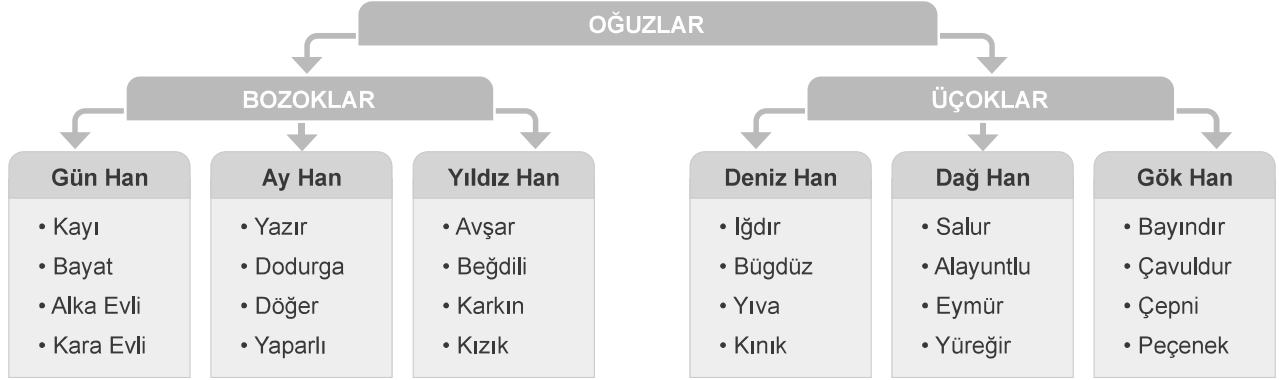

TYT - AYT

TARİH
VIDEO DERS KİTABI**TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ
VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ**ÜNİTE
6

● OĞUZLARIN İSLAMİYET'İ KABULÜ VE BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ (1040-1157)

Oğuzların İslamiyet'i Kabulü

- Türkistan ve çevresinde yaşayan Oğuzlar arasında İslamiyet X. yüzyılın ikinci yarısında yayılmaya başlamıştır.
- Oğuz boylarından Müslümanlığı kabul edenleri, etmeyenlerden ayırmak için onlara **Türkmen** adı verilmiştir.
- Oğuzlar, Tuğrul Bey önderliğinde yeni bir Müslüman Türk devleti olan Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.

güce rastlamadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Tuğrul Bey Anadolu'nun kendileri için yeni bir yurt olabileceğine karar vererek etrafındaki beyleri bu ülkenin fethiyle görevlendirmiştir.

- Kuruluşa giden süreçte Selçuklular; Gaznelileri 1035'te Nesâ'da, 1038'de Serahs'ta mağlup etmiştir. Bu iki zaferden sonra Gaznelilerin bölgedeki siyasi ve askerî durumu ciddi şekilde sarsılmıştır.

● Büyük Selçuklu Devleti (1040-1157)

- Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu **Selçuk Bey Oğuzların Kınık** boyuna mensuptur.
- Oğuzlar Devleti'nde babası Dukak Bey gibi subaşı olarak görev yapan Selçuk Bey, Oğuz yabgusu ile anlaşmazlığa düşünce kendisine bağlı Türkmenlerle birlikte 961 yılında Cend şehrine gelmiştir.
- Selçuk Bey **Cend'e** yerleştikten sonra İslamiyet'i kabul etmiş, bölgede dağınık hâlde yaşayan Türkmen boylarını etrafında toplayarak gücünü arttırmıştır. Böylece ileride kendi adıyla anılacak olan Büyük Selçuklu Devleti'nin temellerini atmıştır.
- Selçuk Bey'in 1007 yılında ölümü üzerine Oğuz boylarının başına **"yabgu"** ünvanını alan oğlu Arslan Bey geçmiştir. Bu sırada amcaları Arslan Yabgu ile anlaşmazlığa düşen Tuğrul ve Çağrı Beyler kendileriyle birlikte hareket eden Oğuzların başında yeni yurtlar arayışına girmişlerdir.
- Çağrı Bey, 1015-1021 yılları arasında yaptığı Anadolu seferi sırasında bu ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu yakından görmüş, dönüşünde kardeşi Tuğrul Bey'e, Anadolu'da kendilerine karşı koyacak önemli bir

- Gazneli Mesud'un sarsılan durumunu yeniden kuvvetlendirmek için ordusuyla Selçuklular üzerine sefere çıkmıştır. Tuğrul ve Çağrı Beyler de Sultan Mesud'un bu hareketi üzerine savaş hazırlıklarına başlamıştır. Sonuçta iki ordu arasında **1040'ta Dandanakan Muharebesi** meydana gelmiştir.

- Selçukluların zaferi ile sonuçlanan Dandanakan Savaşı sonrasında Gazneliler yıkılış sürecine girerken **Büyük Selçuklu Devleti** resmen kurulmuştur.
- Dandanakan Savaşı sonucunda Tuğrul Bey, Sultan Mesud'un sarayında tahta oturarak "sultan" ilan edilmiştir. Tuğrul Bey 1043'te başkenti, **Rey** şehrine taşımış ve fetihlerin batı yönünde olacağını göstermiştir.

● Pasinler Savaşı (1048)

- Dandanakan Zaferi'nden sonra Tuğrul Bey, hâkimiyet alanını batıya doğru genişletmeye çalışmıştır.
- Bu doğrultuda Tuğrul Bey, Oğuz boylarına komuta eden Selçuklu ailesi üyelerinden İbrahim Yınal ve Kutalmış Bey'i Anadolu'ya göndermiştir.

- ▶ Erzurum yakınlarındaki Pasinler Ovası'na gelen Selçuklu ordusu burada karşılaştığı Gürcü Prensi Liparit komutasındaki Bizans ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır.

Not

1048 yılında yapılan Pasinler Muharebesi, Selçuklu Türkleri ile Bizanslılar arasındaki ilk muharebe olmuştur.

- ▶ Bu yenilgi sonrası barış isteyen Bizans, yapılan antlaşmayla Emeviler zamanında İstanbul'da inşa edilen cami ve medresenin tamir edilmesi, hutbenin Abbasi halifesi ve Büyük Selçuklu Sultanı adına okutulması, caminin mihrabına Sultan Tuğrul'a ait ok ve yay işaretlerinin işlenmesi gibi şartları kabul etmiştir.

● Tuğrul Bey'in Bağdat Seferi (1055)

- ▶ Selçukluların Anadolu'daki fetihleri sürerken Abbasi Halifesi Kaim bi-Emrillah, Şii Büveyhoğullarının ve onları destekleyen Mısır'daki Fâtımiler Devleti'nin baskısı altında bulunuyordu. Söz konusu güçlerin elinde tutsak olan halife, kendisini bu durumdan kurtarması için Tuğrul Bey'den yardım istemiştir.
- ▶ Bunun üzerine Tuğrul Bey 1055 yılında Abbasilerin merkezi olan Bağdat'a hareket ederek Büveyhoğulları Devleti'ne son vermiştir.
- ▶ Tuğrul Bey'in bu başarısı üzerine Abbasi halifesi, Tuğrul Bey'e altın kılıç, sancaklar, hilatlar vermiş ve başına iki taç giydirmiştir. Tuğrul Bey'in başına giydirilen iki taç, onun "**Şark ve Garpın Sultanı**" olduğu anlamına gelmektedir.
- ▶ Selçuklu hükümdarları bu olaydan sonra "**Sultan-ı İslam**" ünvanını kullanmaya başlamıştır.

Not

Tuğrul Bey'in bu faaliyetleri sonucu İslam dünyasının siyasi liderliği Selçuklulara geçmiş, bundan sonra Abbasi halifeleri sadece dinî yetkilerini kullanabilen sembolik birer yöneticiye dönüşmüştür.

● Alp Arslan Dönemi

- ▶ Tuğrul Bey'den sonra kardeşi Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan 1063'te Selçuklu tahtına geçmiştir.
- ▶ Amcası Tuğrul Bey'in batı siyasetini devam ettiren Alp Arslan, Gürcistan üzerine sefere çıkmış ve Anadolu'yu hedef almıştır. Bizans'ın doğudaki en önemli merkezlerinden olan Ani Kalesi uzun bir kuşatmanın ardından 1064'te fethedilmiştir.

Not

Abbasi halifesi kazandığı zaferden dolayı Alp Arslan'a fethin babası anlamına gelen **Ebü'l-feth** ünvanını vermiştir.

● Malazgirt Savaşı (1071)

- ▶ Selçukluların Doğu Anadolu'da yayılması üzerine Doğudaki Selçuklu baskısını tamamen ortadan kaldırmak isteyen Bizans İmparatoru Romanos Diogenes (Romen Diyojen), büyük bir ordu ile harekete geçmiştir.
- ▶ Bu sırada Fatimi Devleti'ne karşı Mısır üzerine sefere çıkan Alp Arslan, Halep önlerinde haberi alınca, Mısır Seferi'nden vazgeçerek hızla Ahlat'a ulaşmıştır.
- ▶ Selçuklular, 26 Ağustos 1071'de Malazgirt-Ahlat arasındaki Rahve Ovası'nda yapılan savaşta Bizans ordusundaki Türk asıllı askerlerin de Selçuklu saflarına geçmesiyle büyük bir zafer kazanmıştır. Bu savaş ile tarihte ilk defa Bizans imparatoru, bir Türk hükümdarına esir düşmüştür.

Malazgirt Savaşı'nın Önemi Ve Sonuçları:

- Abbasi halifesi, Sultan Alp Arslan'a hediyeler göndermiş ve ona "**İslam Ülkelerinin Sultanı**" ünvanını vermiştir.
- Avrupa'nın Bizans'a yardım etmek amacıyla harekete geçmesine ve Haçlı Seferleri için hazırlık yapılmasına neden olmuştur.
- Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış ve böylece Anadolu'nun fetih süreci hızlanmıştır.
- Anadolu'da ilk Türk beyliklerinin kurulmasına ortam hazırlamıştır.

Not

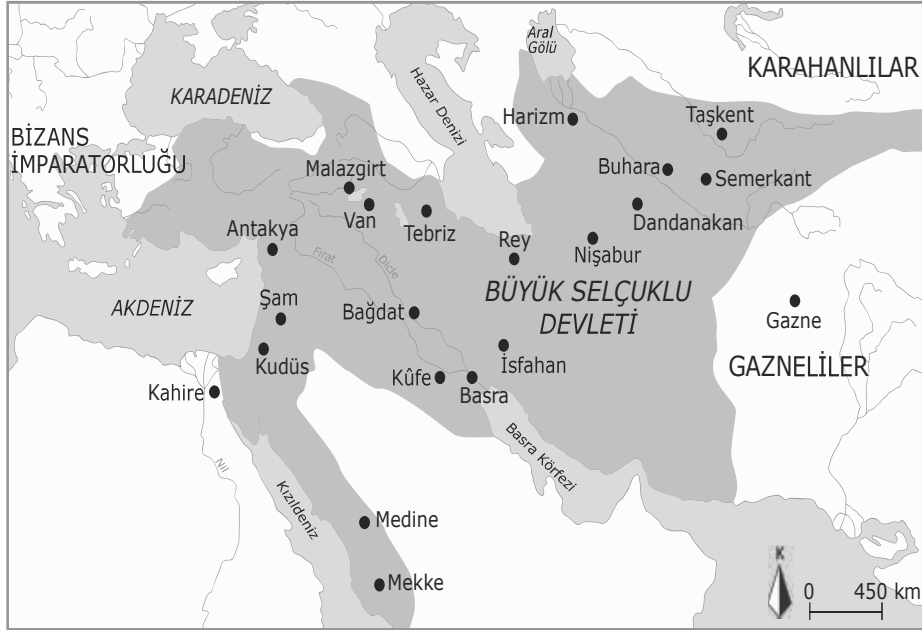
Malazgirt Savaşı sonrası Alp Arslan, Anadolu'nun fethini hızlandırmak için Selçuklu beylerini ve komutanlarını Anadolu'nun fethiyle görevlendirerek fethedilen yerleri fetheden komutana kılıç hakkı olarak vermiştir.

● Melikşah Dönemi

- ▶ Alp Arslan'dan sonra Büyük Selçuklu Devleti'nin başına oğlu Melikşah geçmiştir.
- ▶ Devletin merkezini **İsfahan'a** taşıyan Sultan Melikşah Dönemi'nde Selçuklu ülkesinin sınırları batıda ve doğuda genişlemiştir.

TYT - AYT

TARİH
VIDEO DERS KİTABI**TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ**
VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİÜNİTE
6

- Sultan Melikşah Dönemi'nin önemli olaylarından biri de **Hasan Sabbah'ın** başlattığı **Bâtınlık** hareketinin dinî-siyasi nitelikli bir ayaklanmaya dönüşmesi olmuştur.
- İran'daki Elbruz Dağları'nın çarn kayalıkları üzerine kurulu **Alamut Kalesi**'ni ele geçiren Hasan Sabbah, halk arasında yaptığı propagandalar ve fedailerine düzenlediği suikastler yoluyla devlet otoritesini sarsmıştır.
- Melikşah Bâtınilerin yıkıcı faaliyetlerine son vermek için çok uğraşmış ancak bu mücadelesinde kesin sonuç elde edemeden 1092 yılında hayatını kaybetmiştir.
- Melikşah'ın ölümünden sonra devlet uzun süre taht kavgaları ve iktidar mücadeleleri ile uğraşmıştır.
- Sırasıyla Berkyaruk, Mehmet Tapar ve Sencer Selçuklu tahtına geçmişlerdir.

Not

Sultan Sencer, Selçuklu Devleti'nde yeniden düzeni sağlayarak **"Sultan-ı Azam"** ünvanını almıştır.

- Sultan Sencer Dönemi'nde 1141 'de **Karahitaylarla** yapılan **Katvan Savaşı**'nda alınan yenilgi devletin yıkılış sürecine girmesine neden olmuştur.
- **Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasında etkili olan nedenler şunlardır:**
 - Taht kavgaları ile devletin merkezi otoritesinin sarsılması
 - Bâtınilerin yıkıcı faaliyetleri

- Abbasilerin siyasi güçlerini yeniden kazanmak istemesi
- Katvan Savaşı'nın kaybedilmesi
- Oğuz isyanının çıkması

Atabeylerin bağımsız hareketleri

- Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Selçukluların hakim olduğu topraklarda aşağıda verilen Türk devletleri ve atabeylikler kurulmuştur.

DEVLETLER

Irak Selçukluları
(1118-1194)

Kirman Selçukluları
(1048-1187)

Suriye Selçukluları
(1078-1117)

Türkiye Selçukluları
(1077-1308)

ATABEYLİKLER

Şam Atabeyliği (Böriler)
(1104-1154)

Musul ve Halep Atabeyliği
(Zengiler) (1127-1233)

Azerbaycan Atabeyliği
(İldenizliler) (1148-1225)

Fars Atabeyliği
(Salgurlular) (1148-1286)

► Büyük Selçuklu Devleti'nde Kültür ve Medeniyet

- İslamiyet'ten önceki Türk devlet geleneğinde olduğu gibi Büyük Selçuklu Devleti'nde de ülke, hükümdar ailesinin ortak malı kabul edilmiştir.
- İlk Türk devletlerindeki kut anlayışı Selçuklularda da devam etmiştir. Buna göre hükümdarın emretme yetkisini doğrudan Allah'tan aldığına ve Allah adına hüküm sürdüğüne inanılmıştır.

Not

- Devletin başında Sultan, **Sultan'ül Âlem, Sultan'ül Âzam** gibi unvanları taşıyan hükümdar bulunmuştur.
- Selçuklularda şehzadelerin yetiştirilmesine büyük önem verilmiştir. Bu doğrultuda şehzadeler, **atabey** adı verilen tecrübeleri devlet adamları eşliğinde eyaletlere yönetici olarak görevlendirilmiştir. Bu uygulamaya atabeylik sistemi denmiştir.
- Selçuklu devlet teşkilatı; saray, hükümet, adliye ve ordu unsurlarından oluşurdu.
- Saray teşkilatında çalışanların başında olan ve onları denetleyen kişiye "**hâcibü'l -hüccâb**" denirdi.
- Büyük Selçuklularda bütün devlet işleri "**Büyük Divan**" tarafından yürütülürdü. "**Divan-ı Saltanat**" da denilen Büyük Divan'ın başında vezir bulunurdu.
- Selçuklularda, Büyük Divan'a bağlı dört divan daha vardı. Bunlar;
 - Devletin iç ve dış yazışmalarını yapan **Divan-ı İnşa** (Tuğra)
 - Mali işlerden sorumlu olan **Divan-ı İstifa**
 - Mali ve idari işleri teftiş eden **Divan-ı İshraf**
 - Devletin askerî işleriyle ilgilenen **Divan-ı Arz**
- Ayrıca Büyük Divan'a bağlı olmayan posta ve haberleşmeden sorumlu **Divan-ı Berid**, adalet işlerinden sorumlu **Divan-ı Mezalim** bulunurdu.
- Selçuklu adalet teşkilatı diğer Türk İslam devletlerindeki gibi **şeri ve örfi hukuk** olmak üzere ikiye ayrılmıştı.
- Şeri hukuk sisteminde, davalara **kadılar** bakar, örfi hukuk sisteminde davalara **emir-i dad** bakmıştır.
- Selçuklu ordusu; devletin ve hükümdarın dayandığı başlıca kuvvet olan **Gulaman-ı Saray** askerleri, sipahilerden oluşan ve her an sefere çıkmaya hazır olan **Hassa Ordusu**, iktâ sahiplerinin verdiği iktâ askerleri, bağlı devlet askerleri, gönüllüler, ücretliler ve Türkmen kuvvetlerinden oluşmuştur.
- **İlk kez Hz. Ömer Dönemi'nde** uygulanmaya başlanan iktâ sistemi, Büyük Selçuklular Dönemi'nde Nizamülmülk tarafından geliştirilmiş ve ekonominin vazgeçilmez unsuru hâline getirilmiştir.

Nizamülmülk, Siyasetnâme adlı eserinde **iktâ sistemini**; "Devlete ait olan ve kimsenin mülkiyetinde bulunmayan topraklardan elde edilen vergi ve gelirlerin, askerî ve sivil devlet görevlilerine maaş veya hizmet karşılığı olarak verilmesi." şeklinde tanımlamıştır.

► **İktâ sisteminin faydaları şunlar olmuştur:**

- Toprakların işlenmesi sağlanmıştır.
- Hazineden para harcamadan hazır ordu kurulmuştur (iktâ askerleri).
- Taşrada devlet otoritesi sağlanmıştır.
- Merkezi otorite güçlenmiştir.
- Vergilerin toplanması kolaylaşmıştır.

- Sultan Alp Arslan Dönemi'nde Vezir Nizamülmülk öncülüğünde Bağdat'ta **Nizamiye Medreseleri** kurulmuştur.

Nizamiye Medreselerinin Açılış Amaçları

Devletin Haşhaşiler gibi radikal örgüt ve mezheplere karşı korunması

Menur ihtiyaclarının karşılanması ve din adamı yetiştirilmesi

Bilim insanlarının çalışmalarından faydalanılması

İslamiyet'e yeni geçen Oğuz topluluklarının inançlarının pekiştirilmesi

Yoksul ve yetenekli öğrencilerin topluma kazandırılması

- Büyük Selçuklularda bilimsel alandaki önemli gelişmelerden biri de **Ömer Hayyam** tarafından hazırlanan ve Sultan Melikşah'a atfedilen **Celali Takvimi** olmuştur.

Not

İlk Türk İslam medresesi: Semerkant Medresesi, Büyük Selçuklu'da ilk medrese: Nişabur Medresesi, Büyük Selçuklu'da en önemli medrese: Nizamiye Medreseleri, Anadolu'da ilk medrese: Yağbasan Medresesi, Türkiye Selçuklu'da ilk medrese: Kayseri Koca Hasan Medresesi, Osmanlı'da ilk medrese: İznik'te açılmıştır.